

Katja Mihurko Poniž

»Odkar dobivam Ženski svet ne poznam več malodušnosti«

PONIŽ MIHURKO Katja, dr., docentka, Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici, Vipavska 13, SI-5000 Nova Gorica

396:82.0
655.41:050

»ODKAR DOBIVAM ŽENSKI SVET NE POZNAM
VEČ MALODUŠNOSTI«

Revija *Ženski svet* je pomemben del slovenskega ženskega gibanja med obema vojnama. Čeprav se ni nikoli profiliral kot feministična revija, so pri njem sodelovale tedaj najbolj napredne publicistke (Angela Vode, Marja Boršnik, Lojzka Štebi) in literarne ustvarjalke (Dora Gruden, Milena Mohorič, Marijana Kokalj Željeznova, Erna Muser, Milica Ostrouška idr.). Med slovenskimi revijami, ki so nagovarjale predvsem žensko bralno občinstvo, je bil *Ženski svet* revija, ki je imela v obdobju med obema vojnama najdaljšo dobo izdajanja in je nagovarjala tako ženske s podeželja kot meščanke, k njeni priljubljenosti pa je prispevala tudi modna priloga s krojnimi polami. Ko so pri njem začele sodelovati Slovenke z univerzitetno izobrazbo, je postajal vse bolj zanimiv tudi za izobraženke. Avtorice prispevkov so odpirale aktualne teme, na katere so doživele živahen odziv (razprave o pravici do splava v letniku 1936, o celibatu učiteljic, o krizi zakona, o prostituciji). Revija *Ženski svet* izmed vseh aktivnosti žensk med obema vojnama verjetno najbolj neposredno zrcali številne napore, a tudi neizogibne kompromise, s katerimi so se tedaj soočale ženske, ki niso več mogle pristajati na vlogo nemih opazovalk družbe.

Ključne besede: *Ženski svet*, žensko časopisje na Slovenskem med obema vojnoma, Pavla Hočevár, Milka Martelanc, Angela Vode, Olga Grahor, Minka Krofta, Erna Muser.

PONIŽ MIHURKO Katja, PhD, Assistant Professor, Faculty of Humanities, University of Nova Gorica, Vipavska 13, SI-5000 Nova Gorica

396:82.0
655.41:050

“DESPONDENCY HAS BEEN A THING OF THE
PAST SINCE I SUBSCRIBED TO *ŽENSKI SVET*
(WOMEN’S WORLD)”

The magazine *Ženski svet* (Women’s World) represents an important part of the Slovene women’s movement between the world wars. Although it never styled itself as a feminist magazine, its authors included the most progressive publicists of the time (Angela Vode, Marja Bošnik, Lojzka Štebi) and writers (Dora Gruden, Milena Mohorič, Marijana Kokalj Željeznova, Erna Muser, Milica Ostrouška, etc.). Among Slovene magazines that addressed mostly women readers, *Ženski svet* had the longest life-span in the period between the world wars. It addressed both rural and urban women and was also popular because of its fashion supplement with dress patterns. Once university-educated Slovene women started writing for the magazine, it became more interesting even for educated women. The authors addressed topical themes, which resulted in heated debates (discussions about the right to abortion in 1936, about celibacy for woman teachers, the marriage crisis and prostitution). Of all women’s activities between the world wars, the magazine *Ženski svet* probably most directly reflected the efforts and the necessary compromises that those women faced who could no longer accept the role of silent social observers.

Key words: *Ženski svet*, newspapers in Slovenia between the world wars, Pavla Hočevár, Milka Martelanc, Angela Vode, Olga Grahor, Minka Krofta, Erna Muser.

Ustanovitev revije in njene prve sodelavke

Revija *Ženski svet* je začelo leta 1923 izdajati društvo Žensko dobrodelno udruženje, ki mu je predsedovala Antonija Slavik Lavrenčič (1868–1938) in je bilo ustanovljeno v Trstu 8. novembra 1922, da bi spodbudilo ohranjanje slovenskega jezika, saj so bili italijanski asimilacijski pritiski na začetku dvajsetih let že zelo močni. V strahu, da bi slovenščina izginila tako iz javnega kot iz zasebnega življenja, so se narodno zavedne Tržačanke Antonija Slavik Lavrenčič, Marica Bartol (1867–1940) in Milka Mankoč, Milka Martelanc (1885–1966), Pavla Hočevnar (1889–1972), Roza Ribičič in Amalija Hartman združile v uredniški odbor, ki si je zadal za nalogo ustanovitev revije, ki bi povežala ženske na slovenskem in hrvaškem zasedenem ozemlju. Primorska po prvi svetovni vojni sicer ni bila brez revij, namenjenih ženskam. V Gorici je v letih 1922–1923 v uredništvu Gizele Ferjančič izšlo dvanajst števil *Slovenke*, v Trstu pa je med leti 1921 in 1923 izhajala *Jadranka*, ki jo je urejala pisateljica Marica Gregorič-Štepančič (1874–1954).¹

Prva odgovorna urednica *Ženskega sveta* je bila C. E. Godinova (navedena le v prvih dveh letnikih), za glavno urednico so članice izbrale učiteljico Pavlo Hočevnar, ki je bila aktivna v tržaškem ženskem gibanju in je bila po pogledih in nazorih mnogo bolj napredna kot druge članice. Na urejanje revije je težko pristala, ker se ji je zdelo, da ta naloga presega njene sposobnosti, zavedala pa se je tudi, da bo sodelovanje s svetovnonazorsko

drugače usmerjenimi sodelavkami konfliktno.² Da so bile članice uredniškega odbora *Ženskega sveta* večinoma konzervativno katoliško usmerjene, je razvidno iz njenih spominov, kjer je zapisala, da je ob pogovoru, ki je zadeval vsebino lista in je bilo v njem poudarjeno, da naj list ne »prinaša nič tistega 'feminizma', nič tako kakor je bil prejšnji list Slovenka, tudi nič takega kar bi dražilo naše duhovnike«, padla hladna senca na njeno »nekoč tako drzno obzorje, na razmahnjene načrte in svobodne nazore«, vendar ni ugovarjala, saj je bil položaj tržaških Slovencev in Slovenk tedaj za to preveč žalosten: »Lepo po srednji poti! Pa saj pišemo vendar leto 1923! In napredni ženski list smo imeli že pred četrtsotletjem, in ta svetovna vojna, in ob novih duhovnih tokovih sem se že kdaj navduševala! In – in – no, kaj je pa fašizem napravil z nami?! Mar je to tudi napredek? In celo z italijansko ženo? Nazaj jo je porinil, ves napredek ji je uničil, žensko gibanje zadušil, samo v kuhinjo in otroško sobo jo je zaprl in ji ukazal: uči otroke peti slavo Italiji! V vse to se vživi in – piši uvodni članek!«³

Pavla Hočevnar se je kasneje tudi spominjala, da za izdajanje revije sploh niso imele sredstev, zato so odbornice denar za znamke in pisma, v katerih so vabile k sodelovanju, dale kar iz svojega žepa, v tiskarni Edinost so jim pri prvih računih zaupali, honorarje za prispevke pa so najprej samo obljubljale in jih šele kasneje lahko izplačale.⁴ Prva številka naj bi izšla že za novo leto, kar je pomenilo le slaba dva meseca časa, zbrati pa je bilo potrebno tako leposlovne članke kot prispevke za rubriko o ročnih delih (za ta del je bila zadolžena Milka Martelanc). Ker je leposlovnih člankov primanjkovalo, je urednica iz predala potegnila kar svoj prevod povesti *Olesja* ruskega pisatelja Aleksandra Ivanoviča Kuprina. Januarja 1923 je izšla prva številka (obsegala je štiriindvajset strani) z uvodnikom, v katerem je bilo poudarjeno, da je narodnoobrambni boj zahteval od Slovenk vse moči, zato se ni bilo mogoče razmahniti na kulturnem polju: »Ne moremo se tedaj čuditi, če je tudi naša žena zaostala pri delu na oni njivi, kjer so žene večjih narodov obdelale že velike kose. Vidimo jih pred seboj, nekatere se nam zde že v nedosežni daljavi. Ne moremo trditi, da je bilo vsako njihovo seme dobro; tudi ni vsako

¹ V prvi številki drugega letnika beremo: »Zaveli so tajni glasovi do naših ženskih listov. – Preveč jih je bilo minulega leta v Julijski Krajini. 'Slovenka' v Gorici, 'Jadranka' in 'Ženski svet' v Trstu. Toda v prvem letu obstoja – 'Jadranka' v tretjem – bodi jim dopuščeno in odpuščeno! Ali kak nezmisel cepiti ruševne moči! Še večji nezmisel, ko bi še nadalje hodili listi započeto pot, vsak svojo pot z istim programom: nuditi našemu ženstvu razvedrila, pouka in nasvetov ter širiti duševno obzorje naših deklet.« Odbor Ž.D.U.: V ujedinjenju je sila!, *Ženski svet* 1924, št. 1, str. 21. Nataša Budna Kodrič navaja, da naj bi o »Jadranci« odbornice Splošnega ženskega društva na eni od sej odbora marca 1922 »govorile o tem, da namerava prevzeti uredništvo Milka Martelanc, ker Tržačanke niso bile zadovoljne z listom«. Budna Kodrič, Nataša: *Žensko časopisje in novinarstvo*. V: Nataša Budna Kodrič in Andreja Serše (ur.): *Splošno žensko društvo 1901–1945*. Ljubljana: Arhiv Slovenije 2003, str. 268–277, tukaj str. 271.

² Prim. Hočevnar, Pavla: *Pot se vije*, Trst: ZTT, 1969, str. 122.

³ Hočevnar, n. d., 122.

⁴ Prim.: Hočevnar, 123.

zdravo seme obrodilo zaželjenega plodu. Sufražetke z odurnimi nastopi; pretirane tekmovalke na moških poljih, ki so za ženo neprikladna; boriteljice za nekatere hipermoderne reforme življenjskih oblik: vse te ne morejo vabiti slovenskega ženstva v svoje vrste. Hudo pa nam mora biti pri srcu, ko vidimo drugorodne žene tako daleč pred seboj v občekoristnem delu.«⁵

Na uvodnik se je devet let kasneje v članku *Sodobni ženski listi* ostro odzvala pisateljica in publicistka Milena Mohorič (1905–1972),⁶ feministka in marksistka, ki je odločno zavrnila pristajanje na nižje standarde samo zato, da bi list dosegel več naročnic. Najbolj je avtorico zapisa zbudilo zavračanje feminizma, saj je menila, da si je uredništvo s tem »izstavilo najslabše izpričevalo: pokazalo je, da nima pravega odnosa do onega svetovnega gibanja, ki je list sam poklicalo v življenje. Dolžnost uredništva bi bila, nastopiti proti izrazom in pojmovanjem take vrste in tolmačiti hotenja in prizadevanje dela onih žena.«⁷ Čeprav je bila kritika Milene Mohorič, ki se ji bomo v nadaljevanju še natančneje posvetili, upravičena, je vendarle v njej premalo upoštevala okoliščine nastanka revije, katere temeljno poslanstvo je bilo ob začetku izhajanja ohranjanje in širjenje slovenske besede na prostoru, kjer so se ljudje morali zanjo boriti. *Ženski svet* v prvih letnikih res ni bil profilirana feministična revija, saj je izhajal kot glasilo ženskih društev v Julijski krajini, ki svojih programov niso utemeljevala na feminističnih postulatih, temveč so članice svoje poslanstvo videle v dobrodelnosti, prosveti, pouku v ženskih delih in pospeševanju ženske narodne umetnosti.⁸ Odločitev za vsebine, ki so nagovarjale širši krog bralk, in zavrnitev feminističnih tem, je pogojevala ne le odvisnost od naročnin, temveč prav tako strah pred fašistično cenzuro, ki ni bila sovražna le slovenskemu jeziku, marveč tudi feminizmu. Na to je v odgovoru na članek Milene Mohorič opozorila tudi Marica Bartol: »Bilo je to v času, ko so se uničevale slovenske knjižnice in slovenski kulturni domovi z vednostjo onega režima,

ki je že v principu proti vsakemu ženskemu pokretu in če bi tudi izšel iz žen njihove narodnosti.«⁹

Ženski svet je, kakor že *Slovenko* na prelomu stoletja, tiskala tržaška tiskarna Edinost, in sicer v obliki velike osmerke.¹⁰ Fašistična cenzura v prvo številko revije ni posegla, sprejem pri bralkah in pri slovenskem tržaškem političnem vodstvu je bil dober. Na prvo številko se je odzvala celo italijanska ženska revija *La Chiosa*. Prevod članka posvečenega *Ženskemu svetu* je objavila tržaška *Edinost*: »V programu je rečeno, da ta revija ne bo 'feministična' v smislu, ki se daje tej besedi, ampak bo ženska. Obratila se bo do žensk in jih spodbujala k izvajanju blagosejne akcije na družinskem polju in v narodnem pogledu. Je torej to zdrav program, ki ga bodo, če se bo držal svoje smeri in ne bo posegal v politiko, tudi italijanske žene zasledovale s simpatijo in se bodo le veselile tega dela v blagor slovenskega ženstva, ki tvori sedaj velik del italijanske družine.«¹¹

Konec leta 1923 je imel časopis dva tisoč petsto naročnic, od tega petino izven Primorske. O nadaljnjem razvoju je Pavla Hočevnar zapisala: »Naslednje leto je zaključil s 4600 izvodi. Mnogo bralk je želelo še prvi letnik, a jim nismo mogle ustreči, ker so bile vse številke že pošle. Med tretjim letnikom smo ponatisnile prvi letnik v 1000 izvodih, drugega pa v 1500 izvodih. Nove naročnice so se še oglašale dan za dnem. Najbolj smo bile vesele dokazov našega uspeha v domači deželi in milo se nam je storilo, ko so se oglašale nove in nove naročnice iz bližnjih in daljnih italijanskih mest, kamor so se izselile iz raznih vzrokov. Nismo pa se mogle načuditi izseljenkam, ki so nas prosile, naj jim pošljemo list v vse dele Amerike, v Egipt, v Avstralijo! Brez naše reklame so nam list širile naročnice same med znankami doma in v tujini.«¹²

Leta 1925 se je naklada povzpela na sedem tisoč petsto izvodov,¹³ čez tri leta je imela revija že

⁵ *Ženski svet* 1923, št. 1, str. 1.

⁶ Njena ostra zavrnitev *Ženskega sveta* je bila presenetljiva glede na to, da je v reviji tudi sama objavljala.

⁷ Mohorič, Milena: *Sodobni slovenski ženski listi*. V: *Ljubljanski zvon* 1932, 41–47, tukaj str. 44.

⁸ Prim: Minka M[artelanc]: *Naša ženska društva*. V: *Ženski svet* 1923, str. 8–9.

⁹ Marica Bartol: *Odgovor na oceno Ženskega sveta* M. Mohorič v *LZ* 1932. V: *Ljubljanski zvon* 1932, str. 382–484, tukaj str. 383.

¹⁰ Osmerka je format knjige oz. revije, kjer je vsaka pola razdeljena na osem delov, kar ustreza šestnajstim stranem v knjigi. Tak format je imela tudi revija *Ljubljanski zvon*.

¹¹ Cit. po Hočevnar, n. d., str. 132–133.

¹² Hočevnar, n. d., 131.

¹³ Pavla Hočevnar na dopisnici Marici Nadlišek Bartol (NUK Rokopisni oddelek, Ms 703, ovoj 5).

Ženski svet svojih bralk ni seznanjal le s kulturo in modo ...
(Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana)

šestnajst tisoč naročnic, za skoraj petino manj jih je naštel uprava ob selitvi v Ljubljano, kar je od leta 1929 pomenilo naklado enajst tisoč izvodov,¹⁴ leta 1932 naj bi bila naklada spet višja, to je petnajst tisoč izvodov.

Selitev uredništva v Ljubljano in spremembe v uredniški politiki med leti 1928-1941

V sredini leta 1928 je fašistična oblast razpustila vsa slovenska kulturna društva, torej tudi Žensko dobrodelno združenje, kar je pomenilo, da revija ni imela več izdajatelja, zato je uredništvo določilo novega – Ženski konzorcij¹⁵ v Ljubljani. Pavla Hočevar je revijo še vedno urejala v Trstu, prispevke pa dobivala po skrivnih poteh, zaradi česar se je s sodelavkami vselej bala, da bo ostala brez gradiva za naslednjo številko.¹⁶ Velik problem je predstavljalo tudi to, da marsikatera naročnica svojega izvoda ni dobila, ker se je »izgubil« na poti, nekatere so se morale zagovarjati pred oblastjo, da so naročnice *Ženskega sveta*. Ko je list že izhajal v Ljubljani, pa so morale skrivati celo to, da ga berejo.¹⁷ Tudi Pavla Hočevar je doživela hišno preiskavo in ko ji je oblast prepovedala poučevanje v

slovenski šoli pri Sv. Jakobu, je spoznala, da mora Trst zapustiti. *Ženski svet* je od leta 1928 (ta letnik je bil še natisnjen v Trstu), ko je začel izhajati v Ljubljani, vedno bolj izgubljal ne le naročnice, temveč tudi sodelavke in sodelavce s Primorske. Vendar se je kmalu pokazalo, da je to, da se je *Ženski svet* otresel verig, v katere je bil v Trstu vklenjen zaradi narodnoobrambene vloge, reviji bilo v korist, saj so se avtorice prispevkov počutile svobodnejše in so načenjale teme, ki prej niso bile zaželenne.

Pavla Hočevar se je po desetletnem urejanju revije hotela kot urednica od nje posloviti, vendar dolgo ni našla primerne zamenjave. Za svojo naslednico je izbrala Marjo Boršnik, ki uredništva ni mogla sprejeti, saj jo je njena službena pot vodila v druge kraje. Primerno nadomestilo zanj je našla šele v profesorici Olgi Grahor (1907–1985), ki je bila urednica od leta 1937 do 1939, čeprav je že oktobra leta 1937 pričakovala, da jo bo z novim letom zamenjala Marja Boršnik.¹⁸

Po preselitvi v Ljubljano je revijo od leta 1929 do 1936 tiskala tiskarna J. Blasnika nasledniki, od 1937 do vključno desete številke 1940 tiskarna Veit in drug, od zadnje (dvojne) številke letnika 1940 do konca pa Narodna tiskarna, ki je tiskala tudi dnevnik *Jutro*, v čigar lasti je bil *Ženski svet* na koncu izhajanja. Ženski konzorcij je revijo izdal med leti 1928 in 1941.¹⁹ Ves ta čas se je revija borila za svoj finančni obstoj, ki je bil odvisen od objavljenih oglasov in naročnin. Zato je uprava kar naprej vzpodbujala naročnice, naj poravnajo svoje obveznosti, čeprav so v uredništvo prihajala pisma žensk, ki so bile zaradi finančne stiske prisiljene ali zaostajati s plačilom ali revijo odpovedati. Da bi to stisko omilili, je bil ustanovljen tiskovni sklad, v katerega so prispevale imovitejše naročnice in so iz njega črpali, kadar z naročnino niso dobili dovolj sredstev. Kljub temu so se izdajateljice vedno znova borile za obstoj revije, ki ji je v začetku tridesetih let začela delati konkurenco predvsem revija *Žena in dom*. Uredništvo in uprava so se zato obrnili kar neposredno na bralke in naročnice. V drugi številki letnika 1936 na platnicah beremo:

¹⁴ Prim. Vida P: *Novo žensko vprašanje. Ženski svet (priloga) 1930, ni označbe strani.*

¹⁵ *Ženski konzorcij so sestavljale predstavnice ljubljanskih ženskih organizacij (prim. Bartol 1933: 383).*

¹⁶ *Za povezavo med Ljubljano in Trstom je skrbela pesnica Ljudmila Prunk.*

¹⁷ N. d., 126.

¹⁸ Olga Grahor v pismu Erni Muser, 8. septembra 1937 (NUK, Rokopisni oddelek, Ms 1432, mapa 52).

¹⁹ Odgovorna urednica je bila do leta 1929 Milka Martelanc, leta 1930 je postala izdajateljica in odgovorna urednica Darinka Vdovič

Poštšina plačana v gotovini

K. KOLLWITZ: MATI OB ZIBELKI

ŽENSKI SVET

1941 LETO XIX

MAREC DRŽAVA IN DRUŽINA [O. — G.] / ZIMSKA [AVGUSTA GABERŠČIK] / NEVESTINA PROŠNJA [BETA LEVSTIK] / OBRAZI IN DUŠE: MARIJA KMETOVA [P. HOČEVARJEVA] / ZGODBA O PREPROSTIH LJUDEH (NADALJ.) [I. S.] / NEROJENEMU OTROKU [I. S.] / ENAKOPRAVNOST MOŽA IN ŽENE [A. G.] / KAKO SE MAKSIM GORKI SPOMINJA TOLSTOJEVE ŽENE [P. HOČEVARJEVA] / NISMO ME KRIVE [ANGELA VODE] / JAVNI DOGODKI DOMA IN PO SVETU / KULTURNI PREGLED: MILENA MOHORIČ: KORENOVE SAŠE UČNA DOBA [O. G.], ŠTEFA STROJNIKOVA: JASTREB KROŽI [O. G.] / OBZORNIK / PRILOGE: NAŠ DOM, MODNA PRILOGA, KROJNA POLA

Naslovnica zadnje številke Ženski Svet (Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana)

»Ne pozabite! Lista ne posojajte takim, ki si ga lahko naroče same, pač pa smatrajte v svojo dolžnost, da ga pokažete in priporočite vsaki svoji znanki.

Ne pozabite,

da kriza ni samo pri Vas, ampak tudi v upravi lista; da mora uprava plačati stroške za vsako številko sproti;

da ŽENSKI SVET ni kapitalistično podjetje in je njegov obstanek odvisen samo od naročnine; da morate list odpovedati ali ga zavriniti, ako ga ne mislite plačati;

da morate plačevati vsaj četrtno naročnino (16 Din) sproti, ako ne zmorete večjega zneska; da se bo 4. številka poslala samo tistim, ki bodo imele plačano vsaj četrtno naročnino!!

da teh opominov ne pišemo ne v lastno ne v Vašo zabavo, marveč nam jih narekuje skrb za obstoj lista.«

Zaman je bilo tudi poudarjanje, da ni v *Ženskem svetu* »nič preračunjeno na interes« in da se list ni »uveljavil z bobnajočo reklamo«. ²⁰ Sredstev za izdajanje je bilo vedno manj in grožnja, da revija ne bo več izhajala, je postajala vedno bolj realistična. Nataša Budna Kodrič poroča o nenavadnem načrtu, ki so se ga izdajateljice domislile leta 1938: »Vodstvo lista naj bi se spremenilo v delniško družbo, s tem, da delnic ne bi predstavljal denar, ampak nove naročnice (en delež bi predstavljal deset naročnic). Delež bi ostal v veljavi tako dolgo, dokler bi naročnice plačevale naročnino. Oddanih bi morale biti vsaj 2/3 deležev, s čimer bi list dosegel število naročnic, ki jih potrebuje za vzdrževanje. Društva bi imela pri tem nalogo poskrbeti za število naročnic, pridobiti prispevke za objave oglasov v drugih časopisih in naučiti ženske kupovati v trgovinah, ki bi oglaševale v *Ženskem svetu* (pri tem bi morale povedati, kje so oglas prebrale).« ²¹

Leta 1940 je Milka Martelanc v imenu uprave in uredništva ponudila *Ženski* založbi Belo-modra knjižnica, da preide revija pod njeno streho, saj je število naročnic vse bolj upadalo in je bila zato uprava prisiljena iskati nove družabnike. ²² Večjo vsoto naj bi tedaj prispevala novinarja Kern in Bračuša, hkrati sta del sredstev tudi posodila, vendar sta v zameno zahtevala urejanje revije. Pri tem nista

bila najbolj uspešna, zato ju je *Ženski svet* vse manj zanimal in tedaj je Milka Martelanc ponudila Minki Krofta, predsednici založbe Belo-modra knjižnica, da tokrat pod še ugodnejšimi pogoji, prevzame revijo. Minka Krofta je na prevzem tako gledala: »S to transakcijo bi dobila založba nov naročniški kader, s podčrtano tendenco bi se zasledovalo podvig ženske književnosti in priklopilo temu članstvu in listu z notranjim aranžmajem tudi redno izdajo izvirnih slovenskih del.«

Založba bi prevzela ves upravni aparat in pristanek uredniškega odbora, tedaj pa so *Ženski svet* ponudili tudi lastnikom časnika *Jutro*, vendar Minka Krofta kot spretna poslovna ženska ni popustila, kakor je razložila v pismu Erni Muser (1912–1991): »Opozorila sem *Jutro*, da sem pripravljena sporazumeti se z njimi glede prevzema. Napotili so me na Martelančevo, ki me je odklonila, češ, da je za sporazumevanje že prekasno. Martelančeva pravi, da sem govorila o nekaki likvidaciji lista in da sem se izjavila, da zame zadeva ni nujna, da si se je njej mudilo, ker so čakale naročnice na list. Pri tem nisem prav nič mislila na dejansko likvidacijo starega računa in izdajo lista v l. 1941 na bazi novega računa in aktivne kalkulacije. Sedaj je položaj pač tak, da je prevzelo *Jutro* vso zadevo s posebno pogodbo. Nimam nič proti temu, če se tiska pri *Jutru*, nasprotno, prav je, da smo v napredni tiskarni, napačno bi pa bilo, če se je pozabilo na klavzulo, da si slovensko ženstvo lahko pod istimi pogoji kot je prodalo list, kupi list nazaj čim bo račun aktiven. V taki pogodbi bi videla dejansko pomoč slov. ženi, sicer pa je to samo političen in gospodarski račun, ki se bo zaključil čim dlje časa ne bo donosen, brez nas in naše moči. Zadostilo se je pa seveda eksistenčnemu vprašanju gotovih oseb, ki so čutile morda večjo sigurnost pod *Jutrovo* streho, kot pa pod streho ženskih rok.«

Prav Erna Muser je podoben očitek o koristoljubju kot vzroku za peripetije okrog izdajanja revije že aprila leta 1940 zapisala v pismu Milki Martelanc, ki ji je na ta očitek in jezo zaradi velikega števila napak v njenem članku, prizadeto odgovorila: »Ne bom se opravičevala, naj Vam le omenim, da je postal položaj lista in moj pri listu nevzdržen in sem prepričana, da če bi dobili točen vpogled v ta položaj, bi se bolj čudili, da list sploh izide, nego temu, da je v njem toliko napak. Ker me je pa neizmerno zbolelo je, da mi očitata osebne

²⁰ Prim. priloga letnika 1930.

²¹ Budna Kodrič, n. d., str. 273.

²² O tem piše Minka Krofta v pismu Erni Muser 15. novembra 1940.

koristi in predpostavljane interesov lista splošnim feminističnim koristim, čeprav ne morem razumeti, kakšen interes naj bi imel list ali jaz osebno od njegovih mnogih napak. Naj omenim samo to: kolikor smo imeli ženskih listov, so prenehali izhajati, čim se je pokazal deficit. Dvomim, da bi se bila katera izmed izdajateljic borila za obstanek lista toliko mesecev, kolikor se borim jaz let.«²³

Da izdajanje revije res ni bilo vselej enostavno dokazuje tudi pismo Olge Grahor Erni Muser, v katerem je na njene očitke, da kot urednica *Ženskega sveta* nima dovolj poguma, kar zadeva objavo bolj drznih misli, zapisala: »Korajža je lepa stvar, če gre na lasten račun. A odgovoren urednik je pri nas Martelančeva – to se pravi, za mojo neumnost gre lahko ona sedet, in če zaplenijo list, ga s tem uničijo, in s tem bo spet na cesti – ne jaz – temveč ga. Martelanc z bratom in še nekaj drugih.«²⁴

Tudi uvodnik v januarsko številko leta 1940, ki je bil naslovljen »Da bo list sodoben...«, priča o tem, da so si Milka Martelanc in njene sodelavke želele prenoviti revijo, saj so zapisale, da bodo »sestavki o vseh problemih, bodisi socialnih, vzgojnih ali ženskih, sodobni, da bodo dajali odgovore na mnoga vprašanja, ki jih stavlja današnje razburkano življenje na vsakogar – na ženo prav tako kakor na moža.«²⁵ Vsa finančna pogajanja okoli *Ženskega sveta* pa so v sami reviji doživela odmev šele junija 1940, ko je uredništvo v uvodniku v junijsko številko sporočilo, da bo z novim polletjem list reorganiziralo in ga postavilo na novo, bolj smotrno osnovo, da bo lahko tekmoval z velikimi srednjevropskimi ženskimi revijami. K temu naj bi pripomogle nove sodelavke,²⁶ da bi razširile praktična in duhovna področja, ki zanimajo moderno žensko: »Ko preračujemo 'Ženski svet', imamo pred seboj samo en cilj: da bi postal naš list vsaki slovenski ženi in vsakemu slovenskemu dekletu nenadomestljiv prijatelj in vodnik skozi življenje. Še večji razmah 'Ženskega sveta' je odvisen od podpore in sodelovanja njegovih naročnic. 'In kakšna naj bo ta podpora?' boste vprašale.

Moralna! Sporočite nam, kaj vam je v listu všeč in česa v njem pogrešate. Sporočite nam, kaj v listu radi berete in kaj Vam je najbolj pri srcu. In če boste z vsem zadovoljni, potem se nam boste najlepše oddolžili, če boste s kakšno dobro besedo priporočili naš mesečnik v krogu svojih znank in prijateljic«.

Od devete številke letnika 1940 je bila kot izdajateljica in odgovorna urednica navedena Milka Martelanc, glavne urednice pa od leta 1939 revija ni več imela.

Vsebinska podoba *Ženskega sveta*

Pregled prispevkov odraža glede na njihovo tematiko in vsebino posamezna obdobja razvoja, v katerem je bila naloga revije najprej krepitev narodne zavesti na Primorskem, nato pa se je iz revije, ki je bila namenjena tako izobraženkam kot gospodinjam in kmeticam, vse bolj spreminjala v list, ki je prinašal prispevke tedanjih slovenskih književnic, poročila o dogajanju v meščanskem ženskem gibanju in premišljevanja o vlogi in položaju žensk (še posebno intelektualke) v tedanji družbi. Ali kot je o poslanstvu *Ženskega sveta* zapisala Anka Vidovič Miklavčič: »List je bil liberalno usmerjen, od srede tridesetih let so v njem izhajali tudi levičarski sestavki. Namenjen je bil kmeticam, služkinjam in srednje izobraženim, prizadeval si je pridobiti tudi industrijske delavke; s prispevki je hotel prosvetno-kulturno izobraziti ženske, jim vzgojiti samozavest, potrebno za izbojevanje njihovih političnih pravic.«²⁷

Ženski svet je imel naslednje rubrike: *Obrazi in duše* (šlo je za predstavitev pomembnih žensk iz Slovenije in tujine; ta rubrika je izhajala v prvih desetih letnikih in jo je uredništvo ponovno vpekljalo z letnikom 1940, v katerem pa so izšli le trije tovrstni prispevki), sledil je *leposlovni del* s pesmi in pripovednimi spisi (med pomembnejšimi avtorji in avtoricami omenimo Marijo Kmet, Mileno Mohorič, Doro Gruden, Mirana Jarca, Srečka Kosovela, Franceta Bevka in Bogomirja Magajno),²⁸

²³ Milka Martelanc v pismu Erni Muser, 24. aprila 1940. (NUK, Rokopisni oddelek, Ms 1432, mapa 57.)

²⁴ Olga Grahor v pismu Erni Muser, 8. oktobra 1937. (NUK, Rokopisni oddelek, Ms 1432, mapa 52.)

²⁵ *Ženski svet*, 1940, str. 2.

²⁶ Napoved se je izkazala za prenačljeno, saj med avtoricami prispevkov v drugi polovici leta 1940 in v zadnjih treh številkah, ki so izšle leta 1941, ni novih imen.

²⁷ Vidovič-Miklavčič, Anka: *Ženski svet*. V: Marjan Javornik (ur.): *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987–2002, str. 317.

²⁸ Gl. tudi Kocijan, Gregor: *Slovenska kratka pripovedna proza: 1919–1941: bibliografija*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1999.

I. ETNIK VII.

ŽENSKI SVET šte. 11.

STRAN 55

Štev. 21–22. Dva zimska kostima. Za štev. 21 kroj II. na krojni poli. Po istem kroju ukrojimo lahko tudi kostim štev. 22. in sicer takole: spojimo oba dela prednjika in oba dela zadnjika skupaj, tako da dobimo cel prednjik in cel zadnjik. Prednjiku napravimo ob vratu manjšo odprtino, t. j. ga podaljšamo prav do vratu. Ovrtnik je čisto ravno ukrojen.

Štev. 23–24. Dve domači obleki iz barhenta, flanele ali baržuna. Za štev. 23 kroj VII. na krojni poli.

Gospodinje in matere!

uvažite, da so tečna in okusna hrana samo testenine

Ženski svet je imel tudi modno prilogo (Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana)

STRAN 88.

ŽENSKI SVET

LETNIK I.

Tržaške okoličanke v narodni noši (Škedenjke, „brškice.“*)

Od leve proti desni: prva — dekle v poletni obleki; druga — dekle v zimski obleki; tretja — žena v zimski obleki; sprednja — žena v letni obleki.

*) Ko objavimo vse tipe te noše, prinesemo tudi tozadevni popis.

Ena izmed oblik krepitev narodne zavesti na Tržaškem (Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana)

Prigodni sestavki (ta rubrika je bila samo v prvih dveh letnikih), od tretjega letnika naprej zasledimo rubriko *Članki*, ki je prinašala sestavke z različnih področij (od premišljevanj o literarnih delih do razprav o zakonu ter praktičnih navodil s področja kuhinje, mode in nege rastlin), *Slovanske umetnice*, *Izvestja* (stalni del Po ženskem svetu, Materinstvo, Higijena, Gospodinjstvo, Iz naše skrinje, Književnost in umetnost), na koncu so bile Slike in Priloga (najprej je obsegala le krojne pole). Od leta 1933 rubrike *Izvestja* ni več, nadomesti jo priloga *Naš dom*. Posamezni letniki so imeli tudi dodatne rubrike. Tako je bil v letniku 1925 objavljen sklop treh prispevkov o ženskih samostanih na Slovenskem, od leta 1935 do vključno 1938 je bila na koncu revije še rubrika *Obzornik*, ki je prinašala novice s področja ženskega gibanja (od poročil o sestankih različnih komisij do premišljevanj o položaju ženske v sodobni družbi),²⁹ leta 1940 je bila vpeljana rubrika *Znanost*. Od leta 1926 do leta 1934 so bile zadnje, dvanajste številke, tematske, in sicer so bile posvečene materi (1926), ženi (1927), domu (1929), možu (1930), otroku (1933), ženi v poklicu (1932), ženski mladini (1933) ter ženi in zakonodaji (1934).

Vsebinsko podobo prispevkov izpričujejo že naslovi iz prvega letnika, ki nagovarjajo ženske predvsem kot matere (*Kako obvarujemo našo deco jetike*), gospodinje (*Potica v ubožni družini*, *Dobra gospodinja*, ipd.) in žene (*Nega zob*, *Solnčne kopeli*), pa tudi pregovori (v vsejugoslovanskem duhu so bili nekateri zapisani kar v srbsščini, kot npr. *Žena brez roda – cvet brez ploda*. *Žene su slabe, ali su majke jake.*), aforizmi anonimnih modrih (*Pametna žena zna kot sužnja-vladati*. *Ženske so tako dobre umetnice v govorjenju, da znajo pregovoriti celo lastno vest.*) in citati znanih oseb, med katerimi najpogostejše srečamo Ellen Key (1849–1926), švedsko borko za ženske pravice, ki je opozarjala na podrejenost žensk v družbi, a so že njene bolj bojevite sodobnice nanjo gledale kot na precej konzervativno avtorico, kar potrjuje naslednja njena ugotovitve, ki jo je objavil tudi *Ženski svet* in priča o pogledu na ženskost, ki je bil očitno blizu tudi uredništvu revije: »Pri ženi se rodi ljubezen večinoma v duši in prehaja na čute, marsikdaj pa sploh ne dospe tja, pri možu pa prej vzplamti čutna ljubezen in prehaja potem v

dušo, kamor mnogokrat niti ne dospe: to je najžalostnejša razlika med možem in ženo.«³⁰

Največ pozornosti je v člankih skozi celotno obdobje izhajanja posvečeno materinskim dolžnostim. Pogled na mater sledi tradiciji dobre in požrtvovalne matere, kar je razvidno že iz članka, objavljenega v prvem letniku: »Mati-otrok! Kak pomen imata ti dve besedi! Na solnčnih vrtovih naše mladosti, na katere se oziramo z najsvetejšimi čustvi vse svoje dolgo in trudapolno življenje, stoji ožarjena z nebeškim sijajem tudi naša mati, žarišče našega mladostnega življenja in njegove sreče.«³¹

Po letu 1930, ko se pojavijo med sodelavkami prve slovenske intelektualke, se razširi tudi nabor tem, ki se jim posvečajo. Ena izmed tem stalnic je kriza zakona, ki jo avtorice in avtorji prispevkov osvetlujejo z različnih zornih kotov.³² Glede na število teh člankov in raznolike (včasih tudi konservativne) poglede na zakon v njih verjetno ni pretirana trditev, da je v reviji potekala živahna razprava o zakonu. Svojevrsten prispevek na to temo je tudi odziv Marijane Kokalj-Željeznove na novelo Vladimirja Bartola *Izpoved gospoda Forcesina*, ki jo je ostro zavrnila z besedami: »Delo je vzklilo iz potrebe mlade duše, da se izgovori o 'ženi-intelektualki'. Pač s čudnimi laži-intelektualkami je prišel mladi avtor v dotiko, da je odnesel tako porazne utise.«³³

Ker so se reviji pridružile predvsem slavistke, je bilo v njej vedno več prispevkov s področja književnosti, spremenila pa se je tudi podoba rubrike *Književnost in umetnost*. Od leta 1932 je postala samostojna rubrika,³⁴ ki je prinašala ocene knjig in gledaliških ter filmskih predstav (med avtoricami teh prispevkov omenimo Marjo Boršnik, Silvo Trdina, Meto Koren, Mileno Mohorič, Lili Novy in Mašo Slavčevo). Glede feminističnih tem z izjemo

²⁹ Prim. M. Ž. K. [Marijana Kokalj Željeznova]: *Golgota naše znanstvenice*. V: *Ženski svet*, 1935, str. 287.

³⁰ *Ženski svet*, 1923, str. 35.

³¹ Lebar, Anica: *Slaboten otrok – materina posebna skrb*. V: *Ženski svet* 1923, str. 108–112, tukaj str. 108.

³² Gl. tudi: Leskošek, Vesna: *Zavrtnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba /* cf., 2002. Katja Mihurko Poniž, Katja: *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do druge svetovne vojne*, str. 229–230.

³³ Marijana Kokalj Željeznova: *Nekaj opazk k noveli »Izpoved doktorja Forcesina«*. V: *Ženski svet*, 1931, 264–265.

³⁴ Do leta 1932 so tudi v kazalu vsebine navedene avtorice oz. avtorji ocen in obravnavana dela.

čankov Angele Vode ne srečamo drznejših pogledov, večinoma gre za ponovitev zahtev po izobrazbi in svobodi izbire poklica, torej zahteve, ki so jih izražale že avtorice na prelomu stoletja v reviji *Slovenka*.

Sodelavke in sodelavci Ženskega sveta

Najbolj ustvarjalna, izjemno razgledana in v svojih člankih neprekosljivo prodorna in drzna sodelavka *Ženskega sveta* je bila Angela Vode. V reviji je začela objavljati leta 1929 in nato v vsakem letniku do konca izdajanja revije objavila več člankov.³⁵ Pričevanje o njenem sodelovanju pri *Ženskem svetu* je v svojih spominih ohranila Pavla Hočevnar: »Angela Vode, ki sem jo odkrila šele v Ljubljani, mi je bila odslej vsa leta najprijetnejša, najspodobnejša in tudi najbolj zanesljiva sodelavka, pa naj je šlo za socialne ali literarni-kritične zadeve. Ni bilo v listu ocene, poročila ali članka, ki bi ne bil pričal o njeni temeljiti sociološki podkovanosti in ki bi ga ne bila napisala tako jasno, da jo je morala razumeti sleherna bralka. Pa jo je tudi razumela in ji sledila. Ko je izšla njena knjiga *Spol in usoda I, II* in je avtorico nazadnjaški tisk napadel prav surovo, nekulturno, je imela na svoji strani ne samo bralke *Ženskega sveta*, marveč vso pošteno javnost. [...] Ker me je še kolikor toliko vezal prvotni pristanek na lepo srednjo pot, sem Vode to včasih prosila, naj bi omilila svojo misel z manj ostro besedo. Razumela je položaj in mi ustregla, ne da bi bila s tem prizadela svoj svobodni nazor.«³⁶

Ob Pavli Hočevnar, ki je tudi, ko ni bila več urednica, v reviji objavila veliko prispevkov, med pomembnejše avtorice člankov sodijo Marja Boršnik, Vera Dostal, Minka Govekar, Olga Grahor, Eleonora Jenko-Groyer, Marijana Kokalj-Željeznova, Milica Ostrovska, Zlata Pirnat, Milica Stupan,

Dora Vodnik-Pegam in Kristina Vrhovec (kasneje poročena Brenk). Med avtorji so največ prispevali dr. Božo Škrli, ki se je v svojih člankih posvečal problemu prostitucije, France Bevk, ki je objavil odmeven članek *Umetnik in ženska* (1927) in Janez Rožencvet, ki je bralkam in bralcem predstavil umetnico Karlo Bulovec.

Oblikovna podoba in trženje Ženskega sveta

Kar ob pregledu grafične podobe revije najbolj preseneti, je to, da so v vsakem letniku na novo oblikovane naslovnice. Pri tem ne gre le za spremembo barve črk ali platnic, temveč revija sploh ni imela enotnega logotipa. Nekateri letniki so imeli enotno grafično podobo v tem smislu, da so se posamezne številke razlikovale le po barvi črk ali platnic, spet drugi so se razlikovali po sliki ali fotografijah na naslovnici. Samo za en letnik (1933) je navedena oblikovalka naslovnice, in sicer inž. arh. Dušana Šantlova.

Prvi letnik je imel, kar zadeva naslovnice, preprosto grafično podobo (naveden je bil naslov revije, letnik, mesec in leto izdajanja ter številka), razlikovala se je le barva platnic posameznih števil. Naslovnice drugega letnika krase Gasparijeva podoba, ki predstavlja kmečko mater, ki sedi ob zibki, v kateri je novorojenček, tudi po barvi platnic se številke tega letnika med seboj ne razlikujejo. V naslednjih letih se na platnicah pojavljajo različne podobe slovenskih slikarjev ali pa so popolnoma enostavne, saj so na njih le osnovni podatki o reviji. Popolna sprememba se pojavi leta 1934, na platnicah je spet nov nabor črk in fotografija, ki se nanaša na enega izmed člankov in je na vsaki številki druga (vaze, igralka Marija Vera, miza in španska stena, pa mati in ženska s srpom, na novembrski je fotografija pokojnega kralja Aleksandra, ki je 9. oktobra 1934 umrl kot žrtev atentata v Marseillu, zato so na tej naslovnici črke črne, sicer pa različnih barv). Letnik 1936 ima enotno barvo naslovnice (opečnato rdeča, črne črke, nobenih slik, na naslovnici vsebina številke). Sledita dva letnika, kjer naslovnice krasijo podobe znanih slikarjev na (leta 1937 gre za Maleševe podobe žensk, v naslednjem letniku pa se zvrstijo podobe Božidarja Jakca, Karoline Mihanović, Katarine Ivanović, Mare Kralj Mati, Elze Piščanec, Karle Bulovec idr. Popolno nasprotje temu je minimalistična podoba letnika 1939, kjer so na naslovnici spet samo črke in vsebina

³⁵ Naštejmo le nekaj naslov, ki potrjujejo navedene oznake Angele Vode: *O celibatu učiteljic in uradnic* (1930), *Delavsko dekle – k psihologiji nje* (1933), *Pomen ženinine samostojnosti* (1934), *Za odpravo prostitucije* (1934), *Nezakonska mati in njen otrok* (1936).

³⁶ Hočevnar, n.d., 1939. Ob izidu drugega dela »Spola in usode«, ko je tednik »Slovenski delavec« objavil napad na Angelo Vode, je slovenska sekcija Zveze akademsko izobraženih žen poslala vsem slovenskim dnevnikom in tednikom izjavo, ki pa je niso objavili. Jugoslovanska ženska zveza je zato *Ženskemu svetu* poslala zapis, v katerem je na to opozorila in se pridružila protestu Zveze akademsko izobraženih žena. (Prim. *Ženski svet* 1939: 48).

dobitnega dela in bi se pri tem nedogledno število žen uvrščalo med brezposelne. Namesto da bi visoko plačanim uradnikom odtegovali od plače, pa neštetim družinam jemljejo polovico potrebnih dohodkov, ki jih moreta doseči le oba, mož in žena, z lastnim delom.

Kristina Goriškova — diplomirana pilotka. Ponosni so nanjo njeni rojaki Stičani na Dolenjskem. Ko je bil lani v Ljubljani letalski dan, se ga je udeležila tudi Tinca Goriškova. Med potjo je krožila z letalom v velikih lokih nizko nad Stično, kjer imajo Goriški v svoji lasti posestvo Brezovec rod za rodom že 300 let. Stičani so stali na polju in na cesti in strmeli v plavajoče letalo, ki ga je tako spretno vodila njih rojakinja. Ne morejo je pozabiti.

Goriškova je po poklicu telefonistka pri glavnem telefonu v Beogradu in je obiskovala pilotsko šolo beograjskega Aerokluba. Da je bilo v tem šolanju združenih mnogo težav, si lahko mislimo. Dan za dnem je morala hoditi od napornega dela na letališče v Zemun in se pridno vaditi. Imeti je morala mnogo poguma in tudi vztrajnosti, ker si je bilo treba osvojiti cele sklade teoretičnega in praktičnega znanja. Premostiti je morala mnogo denarnih težkoč, saj ni malenkost, plačevati šolanje in vse drugo samo od prejemkov današnje uradnice. Sicer pa je bila Brezovška Tinca že od malega tako vztrajna. Dovršila je samo trirazredno osnovno šolo v Stični, potem pa je sama študirala in se pripravila za izpit čez meščansko šolo. Ko je dobila kasneje službo na pošti v Beogradu, je prosila starše za podporo, da bi študirala še avijatiko. Starši ji želje niso izpolnili, češ, „saj se bo ubila“. Z lastno varčnostjo in vztrajnostjo je dosegla svoj cilj. Prav tako se je izkazala tudi v pogumu. Še predno je bil določen dan njenega izpita, se je pred očmi svojega učitelja dvignila sama z letalom v zrak. — Tako je pravzaprav ona prva Jugoslovanka, ki samostojno leta.

Očividec opisuje njen diplomski izpit takole: Pred navzočo vojaško komisijo, ki jo je dolčila komanda zrakoplovstva, je gospodična napravila teoretski izpit. Vršiti bi se moral še praktični izpit. Lil je dež in divjal je veter. Pa to ni motilo niti komisije, niti Goriškove. Stopila je v letalo in še predno je zabrnal motor, se je iznova usul močan dež, lilo je kakor iz škafe. Letalo se je dvignilo in poletela je z njim visoko, naravnost v oblake, ki so postajali vedno temnejši. Močan veter je butal v letalo in ga preobračal, a obdržala ga je v ravnotežju; izvedla je polet kakor je treba in se z vsemi finesami in obrati spustila na zemljo, prav na ono mesto, ki ga ji je določila komisija. Zavladalo je nepopisno veselje. Komisija ji je vsa navdušena podelila odlično oceno.

Njen učitelj Kotarac je izjavil, da je Goriškova prekosila svoje moške tovariše. Leti, je dejal, brezhibno, odlično in ima aparat v popolni oblasti od časa, ko se dvigne, do tedaj, ko zopet pristane na zemlji. Vztrajni in pogumni prvi jugoslovanski pilotki naše iskrene čestitke!

St.

in so vse naslovnice enake tako po barvi črk (črna) kot platnic (rumena). Enako velja za celoten letnik 1940, le da je druga barva (rjava) in drug nabor črk. V letniku 1941 pa se zvrstijo podobe Božidarja Jakca, Mirke Grujić (predstavljene v *Obrazih in dušah*) in Käthe Kollwitz.

Reklamni oglasi na začetku izhajanja revije izpričujejo zavezanost Primorski, saj so v njej v prvih letnikih na svoje dejavnosti opozarjali slovenski trgovci, pa tudi zobozdravniki iz Trsta in Gorice (leta 1925 zasledimo med oglasi tudi naznanilo, da je v Gorici nov zobozdravnik Lojz Kraigher), oglašala pa je tudi Ljubljanska kreditna banka s podružnico v Gorici. Med reklamami se v tretjem letniku začnejo pojavljati tudi obrtniki in trgovci iz Ljubljane. Od druge številke letnika 1929 naprej ni več oglasov s Primorske. Oglasi so s področja mode in gospodinjstva, večinoma oglašajo privatniki (A. E. Skaberne, Miroslava Leitgeb, Fabiani in Jurjevec, Darinka Vdovič, R. Miklauc, Lekarna Bahovec), med sponzorji se pojavlja tudi Mestna hranilnica ljubljanska, med izdelki pa proizvodi znamke Eli-da (milo, šampon, kreme), Schichtov Radion prašek in terpentintovo milo, Sargov Kalodont. Sredi tridesetih let med oglasi odkrijemo tudi še danes znane proizvajalce (Elektrolux, Pekatete, Dr. Oetker, Kolinska, Weck (posoda in kozarci), Zlatorog, Bata, kar govori o tem, da se je tudi večjim tvrdkam zdelo smiselno oglaševanje v *Ženskem svetu*. Največ oglasov (13) je bilo v deseti številki letnika 1932. Več reklamnih oglasov kot v sami reviji je bilo v njenih prilogah. Med sicer vselej enakimi oglasi preseneti samo enkrat (leta 1940) objavljeni oglas lekarne Bahovec, ki se je glasil takole: »Ako nastopi pri ženi seksualna nervoja (seksual. nevrastenija) se lahko poskusi Profeminin hormonske kroglice za žene. 100 kroglic 271 din.« (O že tedaj visokih cenah tovrstnih farmacevtskih pripomočkov govori podatek, da je celoletna naročnina na *Ženski svet* tedaj znašala 64 din).

Leta 1933 so uvedli nagrade za nove naročnice (nagrade so bile knjige), za posebno marketinško potezo pa se je uprava odločila leta 1936, ko je naročnicam podelila sto nagrad:

»Vpoštevajoč skromne gospodarske prilike velike večine naših naročnic, smo sklenile, da vporabimo letos prebitek izkupička iz oglasov v prilog našim naročnicam. Žal nimamo toliko oglasov, da

bi mogle obdarovati vse naročnice, zato smo se morale odločiti za žreb.«

Odzivi na revijo

Prvi daljši zapis o reviji najdemo v zborniku *Slovenska žena* (1926) in ga je napisala Minka Govekar. Povzela je vsebino prvih treh letnikov, pohvalila Pavlo Hočevnar, Milko Martelanc in vse sodelavke in sodelavce revije ter zaključila z besedami: »Iz imen med sotrudištvom in mladim naraščajem pri »Ženskem svetu« razvidimo, koliko duševne sile in sposobnosti, smisla za lepoto in napredek je skritega v naši ženi. Treba ji je dati samo prilike in bodrila, da razvije svoje zmožnosti in se udeleži. Uklenjena dolgo v robstvo, se je končno osvobodila in je slična ptici, ki zleti iz dolgotrajnega jetništva in zapostavljanja k svetlobi in solncu.«³⁷

O *Ženskem svetu* je prvo strokovno oceno (a le prvih petih letnikov) napisal France Bevk in ga tako označil: »Namen lista je širiti med ženstvom žensko prosveto, usposabljanje ženo za razumevanje vseh njenih nalog v domu in v javnem življenju ter ji s praktičnimi navodili pomagati v vsakdanjih življenjskih potrebah. Vsebina lista obsega leposlovje, znanstvene in poučne članke, praktična navodila, feministične in kulturne zanimivosti, ročna dela in razgovore s čitateljicami. Uvodni sestavki so posvečeni znamenitim domačim in tujerodnim ženam.«³⁸

Mnogo bolj ostro se je odzvala Milena Mohorič v že omenjenem pregledu tedanjih ženskih revij (ob *Ženskem svetu* so v tridesetih letih izhajale še katoliško usmerjena *Vigred*, proletarski *Ženski list*, meščanski *Žena in dom* in *Gospodinja*, ki je začela izhajati šele leta 1931, zato se je avtorica članka ob njej le bežno ustavila). Najprej se je avtorica posvetila *Ženskemu svetu*, saj je bil tedaj »najbolj razširjen list«. Poleg odločne zavrnitve misli, izraženih v uvodniku, je urednici očitala predvsem to, da list ni zastopal »jasne in odločne sodbe o stvareh ostalega sveta in domovine«, izpostavila pa je tudi »diletantizem, ki je kriv, da žensko delo v resnih kulturnih krogih na Slovenskem ni in ne more biti tako upoštevano kot drugod, na drugi

³⁷ Govekar, Minka, (ur.), *Slovenska žena*. Ljubljana: Jugoslavne Express Réclame Company, 1926, str. 213.

³⁸ Bevk, France, *Periodne publikacije*, Luč 1929, 4. zvezek, str. 38–74, tukaj str. 68.

strani pa dvoreznost, koketiranje z izobraženo in neizobraženo ženo, želja po kulturni reprezentanci in pa po široki poljudnosti«. Čeprav je Pavli Hočevar in Minki Govekar priznala, da je bilo njuno delo »gotovo često koristno«, je predvsem slednji očitala, da je njen profil kulturne delavke izmaličen, »če se bavi enkrat s Tolstim, organizacijo ženâ, piše drugič članek 'Kako privežem moža trajno na dom', in se dalje ukvarja z govejim mesom in kuhinjo«. ³⁹

Tega se je zavedalo tudi uredništvo, ki je že leta 1929 zapisalo: »Ne bi bilo pošteno, ko bi trdile, da je bila vsaka naša beseda zlato zrno vsem čitateljicam in kdo bi mogel to dati v našem primeru? Za poldrugmilijonski narodič je 16000 ženskih naročnic število, ki obsega vse sloje ženstva in se zato pri svoji vsebini ne more omejiti na želje in potrebe poedinega stana. Zato je skušalo dajati tako splošno čtivo, ki po možnosti zanima sleherno ženo in ji širi duševno obzorje.« ⁴⁰

Z nekoliko večje časovne distance in predvsem glede na v njem objavljeno leposlovje je *Ženski svet* ocenil Anton Ocvirk: »In v resnici je postal »Ženski svet« žarišče slovenske pesniške in strokovne besede onkraj naše meje, čeprav se je gibal daleč stran od politike in namerno ni posegal v boleča vsakdanja vprašanja. In tudi če ga skušamo pretehtati samo z literarnih vidikov, moramo priznati, da je z uspehom prestopil meje golega obveščanja in koristnosti, ko se je povzpel vsaj v poeziji na zavirljivo višino. Ni bilo vse zlato, kar je v njem prišlo na dan, a vendar v marsikaterem pogledu tipično in zanimivo. Urednica je vezala na list avtorje z znanimi in neznanimi imeni ter objavljala njihova dela ne glede na starost in pesniško usmerjenost, tudi ne oziraje se na njihovo svetovnonazorsko prepričanje. Prav to je bila še posebna privlačnost revije, do so prišli do besede tudi mladi in najmlajši. Ti so pokazali zlasti v liriki, kaj hočejo in kaj zmorejo, če čutijo, da so sproščeni in jih ne vežejo aprioristične estetske pregrade.« ⁴¹

Sklepne misli

Revija *Ženski svet* je pomemben del slovenskega ženskega gibanja med obema vojnoma. Če-

prav se ni nikoli profiliral kot feministična revija, so pri njem sodelovale tedaj najbolj napredne publicistke (Angela Vode, Marja Boršnik, Lojzka Štebi) in številne literarne ustvarjalke (Dora Gruden, Milena Mohorič, Marijana Kokalj Željeznova, Erna Muser, Milica Ostrouška idr.). Med slovenskimi revijami, ki so nagovarjale predvsem žensko bralno občinstvo, je bil *Ženski svet* revija, ki je imela v obdobju med obema vojnoma najdaljšo dobo izdajanja in je nagovarjala tako ženske s podeželja kot meščanke, k njeni priljubljenosti pa je prispevala tudi modna priloga s krojnimi polami. Ko so pri njem začele sodelovati Slovenke z univerzitetno izobrazbo, je postajal vse bolj zanimiv tudi za izobraženke. Avtorice prispevkov so odpirale aktualne teme, na katere so doživele živahen odziv (razprave o pravici do splava v letniku 1936, o celibatu učiteljic, o krizi zakona, o prostituciji).

Revija *Ženski svet* izmed vseh aktivnosti žensk med obema vojnoma verjetno najbolj neposredno zrcali številne napore, a tudi neizogibne kompromise, s katerimi so se tedaj soočale ženske, ki niso več mogle pristajati na vlogo nemih opazovalk družbe.

Literatura:

- Bartol, Marica: Odgovor na oceno Ženskega sveta M. Mohorič v LZ 1932. *Ljubljanski zvon*, 1932, str. 382–484.
- Bevk, France: Periodne publikacije. *Luč*, 1929, 4. zvezek, str. 38–74.
- Budna Kodrič, Nataša: Žensko časopisje in novinarstvo. V: Nataša Budna Kodrič in Andreja Serše (ur.): *Splošno žensko društvo 1901-1945*. Ljubljana: Arhiv Slovenije 2003, str. 268–277.
- Govekar, Minka (ur.): *Slovenska žena*. Ljubljana: Jugoslave Express Réclame Company, 1926.
- Hočevar, Pavla: *Pot se vije*. Trst: Založništvo Tržaškega tiska, 1969.
- Lebar, Anica: Slaboten otrok – materina posebna skrb. *Ženski svet*, 1923, str. 108–112.
- Leskošek, Vesna: *Zavrnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba /^{*} cf., 2002.
- Kocijan, Gregor: *Slovenska kratka pripovedna proza : 1919-1941 : bibliografija*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1999.

³⁹ Mohorič, n. d., 46.

⁴⁰ *Ženski svet* 1929, priloga, št. 12.

⁴¹ *Zbrano delo Srečka Kosovela*, 3. knjiga, 2. del, str. 120.

Mohorič, Milena: Sodobni slovenski ženski listi.
Ljubljanski zvon, 1932. 41–47.

Vidovič Miklavčič, Anka: Ženski svet. V: Marjan Javornik (ur.): *Enciklopedija Slovenije*.
Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987–2002.

Zusammenfassung

»SEITDEM ICH DIE ZEITSCHRIFT ŽENSKI SVET BEKOMME, KENNE ICH KEINE MUTLOSIGKEIT MEHR«

Die Zeitschrift *Ženski svet* [Frauenwelt] erschien in den Jahren 1923 bis 1941. Im Jahr 1923 begann der 1922 gegründete Verein Žensko dobrodelno udruženje [Frauenwohlstätigkeitsverein] mit der Herausgabe, um die Bewahrung der slowenischen Sprache anzuregen, da der italienische assimilatorische Druck Anfang der zwanziger Jahre bereits sehr stark war. Aus Furcht vor einem Verschwinden des Slowenischen sowohl aus dem öffentlichen als auch privaten Leben vereinten sich die nationalbewussten Triestinerinnen Antonija Slavik Lavrenčič, Marica Bartol, Milka Mankoč, Milka Martelanc, Pavla Hočevár, Roza Ribičič und Amalija Hartman in einem Redaktionsausschuss, der sich zur Aufgabe setzte, eine Zeitschrift zu gründen, die die Frauen auf dem von Italien besetzten slowenischen und kroatischen Territorium verbinden sollte. Bis 1928 erschien die Zeitschrift in Triest. Mitte 1928 lösten die faschistischen Machthaber alle slowenischen Kulturvereine auf, also auch den Frauenverein Žensko dobrodelno udruženje. Somit hatte die Zeitschrift keinen Herausgeber mehr und die Redaktion bestimmte einen neuen, nämlich Ženski konzorcij [Frauenkonsortium] in Ljubljana.

In den Jahren 1923 bis 1936 war Pavla Hočevár Chefredakteurin, gefolgt von Olga Grahó. Seit 1939 hatte die Zeitschrift keine Chefredakteurin mehr und der Großteil der Redaktionsarbeit wurde von Milka Martelanc geleistet, die bereits seit Erscheinungsbeginn für die Modebeilage der Zeitschrift sorgte.

Aufgrund der unregelmäßigen Abonnementzahlungen war die Zeitschrift ständig in finanziellen Nöten. Am kritischsten war die Lage Ende der dreißiger Jahre, als die Zeitung *Jutro* die Zeitschrift übernahm.

Eine Durchsicht der Beiträge offenbart verschiedene Entwicklungsstadien im Hinblick auf Themen und Inhalte: Zunächst war es die Aufgabe der Zeitschrift, das nationale Bewusstsein im Küstenland zu stärken. In weiterer Folge entwickelte sich aus einer Zeitschrift, die sowohl für Intellektuelle wie auch für Hausfrauen und Bäuerinnen gedacht war, ein Blatt, das Beiträge damaliger slowenischer Schriftstellerinnen veröffentlichte, über die Geschehnisse in der bürgerlichen Frauenbewegung berichtete und über die Rolle und Lage der Frauen (insbesondere Intellektueller) in der damaligen Gesellschaft sinnierte.

Die produktivste, äußerst gebildete und in ihren Artikeln unerreichbar scharfsinnige und kühne Mitarbeiterin der Zeitschrift *Ženski svet* war Angela Vode. Sie publizierte seit 1929 in diesem Blatt und veröffentlichte in jedem Jahrgang bis zum Erscheinungsende mehrere Beiträge.

Unter den slowenischen Zeitschriften, die sich insbesondere an das weibliche Lesepublikum wandten, war *Ženski svet* diejenige, die in der Zwischenkriegszeit die längste Erscheinungsdauer hatte und sich sowohl an Frauen am Land als auch in der Stadt wandte. Zu ihrer Beliebtheit trug auch die Modebeilage mit Schnittmusterbögen bei. Nachdem vermehrt Sloweninnen mit universitärer Ausbildung beim Blatt mitzuarbeiten begannen, wurde es zunehmend auch für Intellektuelle interessant. Die Zeitschrift *Ženski svet* spiegelt die Aktivitäten der Frauen zwischen den Kriegen, ihre unzähligen Bemühungen, aber auch die unvermeidlichen Kompromisse, mit denen Frauen damals konfrontiert waren, wenn sie nicht mehr die Rolle der stummen Beobachterinnen der Gesellschaft akzeptieren wollten.

Schlagwörter: *Ženski svet* [Frauenwelt], Frauenzeitschriften im slowenischen Gebiet zwischen den beiden Weltkriegen, Pavla Hočevár, Milka Martelanc, Angela Vode, Olga Grahó, Minka Krofta, Erna Muser.